

4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
5. Про прискорення організації біржового сільськогосподарського ринку : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 1995 р. № 916 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
6. Про Державну комісію з питань організації біржового сільськогосподарського ринку : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.04.1996 р. № 425, № 916 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/>.
7. Про концепцію розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.1997 р. № 848 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?>
8. Про подальший розвиток ринку зерна в Україні : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.1997 р. № 1062 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/>.
9. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 р. № 1877-IV // Голос України. – 2004. – № 184.
10. Про активізацію діяльності біржового ринку продукції агропромислового комплексу та необхідних для його потреб матеріально-технічних ресурсів : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.10.1999 р. № 1928 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi>.
11. Про затвердження порядку надання товарній біржі висновку про її відповідальність вимогам : Наказ Міністерства аграрної політики України від 01.08.2003 р. № 259 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 34. – С. 109.
12. Про зерно та ринок зерна в Україні : Закон України від 4.07.2002 р. № 37 –IV // Урядовий кур'єр. – 2002. – № 138.
13. Про створення Аграрної біржі : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.12.2005 р. № 1285 // Урядовий кур'єр. – 2006. – № 14.
14. Про міжвідомчу координаційну раду з питань організації ф'ючерсної торгівлі : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2002 р. № 540-р // Офіційний вісник України. – 2002. – № 38. – С. 1794.
15. Про запровадження аукціонів з продажу нафти, газового конденсату, природного, скрапленого газу та вугілля : Постанова Кабінету Міністрів України від 4.04.2000 р. № 599 // Інформаційний бюлетень НКРЕ – 2000. – № 5.
16. Про порядок та умови проведення спеціалізованого конкурсу з визначення біржі, на базі якої проводитимуться аукціони з продажу природного газу : Наказ Міністерства економіки України від 28.08.2006 р. № 282 // Офіційний вісник України – 2006. – № 36. – С. 128.
17. Про затвердження Положення про умови і порядок проведення конкурсів з визначення уповноважених бірж з продажу активів, що перебувають у податковій заставі : Наказ Державної податкової адміністрації України від 24.03.2005 р. № 120 // Урядовий кур'єр. – 2005. – № 105.
18. Про доповнення пункту 4 Положення про Міністерство економіки України : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.11.2009 р. № 1314 // Урядовий кур'єр. – 2009. – № 234.
19. Про затвердження Положення про Міністерство економіки України : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.05.2007 р. № 777 // Офіційний вісник України – 2007. – № 39. – С. 69.

УДК 658.153.8

Слободян Н.Г.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і аудиту
Національного університету харчових технологій

Дем'яненко С.С.
студентка
Національного університету харчових технологій

ОСНОВНІ АСПЕКТИ АНАЛІТИЧНОЇ РОБОТИ В УПРАВЛІННІ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Досліджено методичні аспекти аналізу дебіторської заборгованості, її вплив на фінансову стійкість підприємства. Висвітлено підходи до аналізу дебіторської заборгованості. Окреслено показники, які доцільно використовувати при аналізі дебіторської заборгованості. Визначено напрями формування політики управління нею.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, оборотні кошти, фінансовий стан, ліквідність активів, платоспроможність, кредитна політика.

Слободян Н.Г., Демьяненко С.С. ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ АНАЛИТИЧЕСКОЙ РАБОТЫ В УПРАВЛЕНИИ ДЕБИТОРСКОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЯ

Исследованы методические аспекты анализа дебиторской задолженности, ее влияние на финансовую устойчивость предприятия. Освещены подходы относительно анализа дебиторской задолженности. Указаны показатели, которые целесообразно использовать при анализе дебиторской задолженности. Определены направления формирования политики управления ею.

Ключевые слова: дебиторская задолженность, оборотные средства, финансовое состояние, ликвидность активов, платежеспособность, кредитная политика.

Slobodyan N.G., Demyanenko S. S. THE MAIN ASPECTS OF THE ANALYTICAL WORK IN THE MANAGEMENT OF THE ACCOUNTS RECEIVABLE OF ENTERPRISE

The methodological aspects of the receivables analysis and its impact on the financial stability of an enterprise are investigated. The approaches to the analysis of accounts receivable are covered. The indicators that should be used in the analysis of receivables are identified. The directions of forming the policy of accounts receivable management are defined.

Keywords: accounts receivable, current assets, financial condition, liquidity of assets, ability to pay, credit policy.

Постановка проблеми. Для нормальних розрахунково-платіжних взаємовідносин між підприємствами необхідно мати достовірну інформацію про фінансовий стан підприємства, стан дебіторської заборгованості, законність та обґрунтованість господарських операцій, в результаті яких вона виникла, невиправдане зростання. Дебіторська заборгованість істотно погіршує фінансовий стан підприємства, збільшує іммобілізацію грошових засобів, відвернення їх з господарського обороту, що у свою чергу призводить до зниження темпів виробництва і результативних показників діяльності підприємства.

Аналіз і управління дебіторською заборгованістю мають дуже велике значення для підприємств, що функціонують в умовах ринку. Вміле й ефективне управління цією частиною поточних активів є невід'ємною умовою підтримки необхідного рівня ліквідності і платоспроможності з погляду забезпечення ефективної поточної діяльності підприємства.

Особливо актуальним стає управління дебіторською заборгованістю в період інфляції, коли подібна іммобілізація власних оборотних коштів стає особливо не вигідною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні теоретичні та методичні аспекти аналізу та управління дебіторською заборгованістю певною мірою висвітлюються в працях вітчизняних науковців М.Д. Білика, Л.О. Ліголенка, О.Г. Лищенко, В.О. Шевчука, А.Д. Шеремета та інших. Однак їх роботи мають різні погляди щодо чинників, які обґрунтовують розробку фінансової політики відносно дебіторської заборгованості.

Нестача необхідної суми оборотного капіталу викликає необхідність додаткового фінансування, а відповідно, і додаткових витрат на його забезпечення. Тому актуальним є питання впровадження ефективної системи контролю за формуванням та погашенням дебіторської заборгованості, розробки заходів стимулювання її своєчасного погашення. Розв'язання даних питань потребує проведення аналітичної роботи щодо стану та динаміки дебіторської заборгованості на підприємстві.

Постановка завдання. Основним завданням роботи є дослідження методики аналізу дебіторської заборгованості та визначення напрямів формування політики управління дебіторською заборгованістю з метою підвищення фінансової стійкості підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління дебіторською заборгованістю – це інтегрований процес планування, організації, координації, мотивації та контролю за станом дебіторської заборгованості, який необхідний для досягнення цілей підприємства. Управління цим процесом передбачає прийняття управлінських рішень щодо протилежних процесів: зменшення безнадійної дебіторської заборгованості з одного боку, і зростання обсягів реалізації – з іншого. Основною функцією, на якій базується процес управління дебіторською заборгованістю, є жорсткий контроль за фінансовими потоками підприємства [1, с. 76].

Вплив на оборотність капіталу, вкладеного в оборотні активи, а отже, і на фінансовий стан підприємства, справляє збільшення або зменшення дебіторської заборгованості. Її величина залежить від обсягу реалізації, умов розрахунку з покупцями (передплати, наступної оплати), періоду відстрочки платежу, платіжної дисципліни покупців, організації контролю за станом дебіторської заборгованості та претензійної роботи на підприємстві.

Збільшення дебіторської заборгованості і її частки в оборотних активах може свідчити про такі тенденції розвитку підприємства:

- необачна кредитна політика підприємства стосовно покупців,
- збільшення обсягу реалізації,
- загроза неплатоспроможності і навіть банкрутства частини покупців.

Скорочення дебіторської заборгованості оцінюється позитивно, якщо це відбувається за рахунок скорочення періоду її погашення. Якщо ж дебіторська заборгованість зменшується у зв'язку зі зменшенням відвантаження продукції, то це свідчить про зниження ділової активності підприємства. Довготривале неповернення заборгованості дебіторів викликає дефіцит грошових ресурсів, що відповідно здатне знизити фінансову активність підприємства [2, с. 286].

Отже, зміна величини дебіторської заборгованості може мати як позитивну, так і негативну динаміку розвитку для підприємства. Аналіз показників, що характеризують стан такої заборгованості, дозволяє визначити оптимальний її розмір з позиції підтримки належного рівня ліквідності активів та платоспроможності самого підприємства.

Метою аналізу операцій з дебіторами є визначення повноти, своєчасності та правильності здійснення підприємством і його структурними підрозділами операцій з дебіторами, якість дебіторської заборгованості по узагальнюючих і часткових показниках, виявлення факторів, а також встановлення причини їх зміни.

Аналітична робота з вивчення дебіторської заборгованості передбачає:

- визначення питомої ваги дебіторської заборгованості в загальній сумі оборотних активів;
- оцінку складу і структури дебіторської заборгованості;
- розрахунок періоду погашення та її оборотності;
- вивчення впливу факторів на заборгованість даного типу;
- визначення частки сумнівної та безнадійної заборгованості у загальному обсязі дебіторської заборгованості;
- порівняння обсягу дебіторської заборгованості з розмірами кредиторської.

Основним джерелом аналізу дебіторської заборгованості є баланс підприємства, а для внутрішнього аналізу застосовуються також дані аналітичного обліку. У найзагальнішому вигляді зміни в обсязі дебіторської заборгованості за звітний період можуть бути охарактеризовані даними горизонтального та вертикального аналізу балансу [3, с. 292].

Завдання аналізу дебіторської заборгованості підприємства передбачає:

- оцінку розрахунково-платіжної дисципліни;
- оцінку динаміки дебіторської заборгованості в цілому та по її видах;
- аналіз якісного стану дебіторської заборгованості;
- аналіз простроченої та безнадійної дебіторської заборгованості.

Організація аналізу поточної дебіторської заборгованості на підприємстві має важливе значення, оскільки сприяє упорядкуванню інформації, прозорості та достовірності даних із розрахункових операцій за борговими правами. Це є підґрунтям прийняття управлінських рішень відносно поліпшення стану розрахунків з дебіторами.

Для забезпечення стійкого фінансового стану підприємство повинно вибудувати ефективну систему

контролю руху і своєчасного стягнення дебіторської заборгованості. Для цього підприємству необхідно не лише формувати бюджет і вести реєстр «старіння» дебіторської заборгованості, своєчасно вживати заходи щодо її інкасації, а й здійснювати систематичний аналіз (моніторинг) цього активу.

Аналіз дебіторської заборгованості за термінами її виникнення дозволяє оцінити ефективність і збалансованість політики товарного кредиту і надання знижок покупцям; визначає сфери, в яких необхідно докласти додаткових зусиль для повернення боргів; дає базу для створення резерву сумнівних боргів; дозволяє спрогнозувати надходження коштів.

Основні показники, які використовуються при аналізі і прогнозуванні дебіторської заборгованості:

- коефіцієнт відволікання оборотних коштів у дебіторську заборгованість (визначається як відношення розміру дебіторської заборгованості по розрахунках з покупцями і замовниками за певний період часу до загальної суми оборотних активів підприємства; цей коефіцієнт визначається в динаміці);

- коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (показує, скільки разів за рік обернулись кошти, вкладені у розрахунки, і визначається як частка від ділення обсягу чистої виручки до середнього залишку дебіторської заборгованості);

- середній термін інкасації (погашення) дебіторської заборгованості (характеризує середній термін інкасації дебіторської заборгованості і обчислюється відношенням середнього залишку дебіторської заборгованості за період до односторонньої виручки від реалізації у цьому періоді);

- коефіцієнт протермінованої дебіторської заборгованості (визначається часткою дебіторської заборгованості, не оплаченої у визначений термін, у загальній величині дебіторської заборгованості);

- середній «вік» протермінованої дебіторської заборгованості (визначається як відношення середнього залишку заборгованості, неоплаченої у визначений термін за аналізований період, до суми одностороннього обороту по реалізації у цьому періоді);

- ефект від інвестування коштів в дебіторську заборгованість (обчислюється як різниця таких показників: розміру додаткового прибутку, отриманого від збільшення обсягу реалізації за рахунок надання кредиту, поточних витрат, пов'язаних із організацією кредитування покупців й інкасацією боргу та фінансових втрат по безнадійній заборгованості);

- співвідношення кредиторської і дебіторської заборгованості (підприємство повинне прагнути зберігати рівновагу між розміром кредиторської і дебіторської заборгованості) [3, с. 313].

Аналіз цих показників доцільно проводити в динаміці.

При розробці фінансової політики доцільно визначити оптимальний розмір дебіторської заборгованості, визначення якого враховує запланований обсяг реалізації продукції з наданням комерційного кредиту, коефіцієнт співвідношення собівартості та

ціни продукції, середній термін обороту дебіторської заборгованості в минулому періоді та середній термін протермінування платежів [4, с. 34].

Серед усіх видів дебіторської заборгованості найбільший обсяг припадає на заборгованість покупців за відвантаженою продукцією. Усі складові дебіторської заборгованості мають різну ліквідність. Тому при розрахунках фінансового стану підприємства необхідно детально проаналізувати очікувані терміни погашення заборгованості. Фактично дебіторську заборгованість можна розглядати як безвідсоткову позику покупцям чи замовникам, в яку підприємство здійснює інвестування оборотного капіталу.

При аналізі окремих покупців та замовників необхідно відрізнити допустиму заборгованість від невикористаної. Допустима дебіторська заборгованість – це заборгованість, яка виникла згідно із пред'явленими претензіями, заборгованість підзвітних осіб. До невикористаної дебіторської заборгованості належить заборгованість конкретних осіб внаслідок порушення фінансової дисципліни, при нестачах, розтратах і крадіжках, від псування товарно-матеріальних цінностей, не списаних з балансу в установленому порядку, а також вся прострочена заборгованість.

Треба також аналізувати заборгованість за окремими покупцями і строками виникнення заборгованості. Постійний облік і аналіз дебіторської заборгованості дає можливість вживати заходів щодо усунення простроченої заборгованості. Інформація, одержана від такого аналізу, необхідна як для внутрішнього управління, так і для зовнішніх користувачів, оскільки вони хочуть бути обізнаними щодо стану дебіторської заборгованості підприємств-партнерів.

За даними відомості обліку розрахунків з покупцями і замовниками та даними попередніх аналітичних розрахунків складається аналітична таблиця стану дебіторської заборгованості за часом виникнення. Структура такої таблиці та інформація, що відображається в ній, представлена у таблиці 1 (представлені умовні суми дебіторської заборгованості) [3, с. 316].

Так, відповідно до таблиці 1, основна заборгованість дебіторів припадає на розрахунки з покупцями (за товари, послуги) та на заборгованість по розрахунковим операціям. Інша поточна дебіторська заборгованість має невелику суму відносно інших видів заборгованості. Щодо строків існування заборгованості, варто звернути увагу на розробку рішень щодо погашення боргів дебіторів, які мають відносно тривалий термін – від 6 місяців і більше.

Регулярне ведення такої відомості дає змогу аналізувати дебіторську заборгованість і своєчасно вживати заходів для усунення простроченої заборгованості. Цей аналіз здійснюється за даними внутрішньої звітності підприємства і використовується для потреб управління. Але, як відомо, для зовнішніх користувачів інформації важливими є дані щодо стану дебіторської заборгованості підприємства, бо

Таблиця 1

Аналітична таблиця стану дебіторської заборгованості (грн)

Статті дебіторської заборгованості	Всього на кінець звітного періоду	У т.ч. за часом виникнення				
		до 1 місяця	від 1 до 3 місяців	від 3 до 6 місяців	від 6 місяців до року	понад 1 рік
1. За товари, роботи, послуги	14646	2356	3480	1560	3450	3800
2. За розрахунками	14466	3790	1460	2375	4653	2188
3. Інша поточна	6974	2644	3456	285	346	243
Разом (1+2+3)	36086	8790	8396	4220	8449	6231

зростання її завжди свідчить про фінансову нестабільність.

Важливо також зазначити, що розмір поточної дебіторської заборгованості визначається багатьма факторами. Стан розрахунків у країні, рівень інфляції, обсяг ринку та рівень його насиченості – обмежити вплив цих та інших зовнішніх факторів підприємству досить складно. На відміну від вищезгаданих внутрішні фактори є керованими, можливість регулювати їх вплив на функціонування та результати господарсько-фінансової діяльності підприємства залежать від того, наскільки фінансові менеджери володіють навичками управління дебіторською заборгованістю. До таких чинників перш за все варто віднести кредитну політику підприємства, прийняту систему та види розрахунків, стан контролю за дебіторською заборгованістю.

Результати оцінки стану розрахунків підприємства дають можливість виявити недоліки в їх організації та здійсненні, намітити бажаний їх стан, визначити необхідні для цього шляхи удосконалення та заходи, які необхідно застосувати з даною метою, відібрати з них найбільш прийнятні та доцільні для кожного окремого підприємства і на цій основі розробити комплексну політику управління розрахунками підприємства, яка визначає перспективи покращення їх стану.

Важливим моментом в управлінні дебіторською заборгованістю є підвищення її якості, чого можна досягти шляхом: всебічного оцінювання фінансового стану потенційних дебіторів, їх платоспроможності, репутації, терміну існування, диверсифікації клієнтури; визначення максимальної суми боргу в цілому та на одного клієнта (лімітування дебіторської заборгованості); використання різних форм забезпечення повернення боргу (застава, страхування, гарантії банків або третіх осіб, оформлення забезпеченим векселем тощо).

Проте, наскільки б не було ефективним управління дебіторською заборгованістю, за умов фінансово-економічної кризи не вся дебіторська заборгованість перед підприємством буде погашеною. У такому разі одним зі способів зменшення оподаткованого доходу є віднесення на витрати підприємства суми безнадійної заборгованості та створення резерву сумнівних боргів. Величину цих витрат можна визначити на основі аналізу даних підприємства за попередні роки про фактичні втрати від неповернення дебіторської заборгованості.

Отже, підприємства повинні створювати резерв сумнівних боргів у певній сумі, причому величина сумнівних боргів на дату балансу має відповідати залишку резерву сумнівних боргів на ту саму дату. Водночас залишок резерву сумнівних боргів на дату балансу не має перевищувати суму дебіторської заборгованості на ту саму дату.

Доцільно визначити дискусійні питання, що виникають під час практичної реалізації методів резервування сумнівної заборгованості, а саме:

- необхідність постійно мати на балансі безнадійні борги для обчислення підприємством резерву сумнівності;
- відсутність чіткої регламентації стосовно того, хто саме має приймати рішення про рівень сумнівності того чи іншого боргу;
- невизначеність у методиці відображення нарахованого резерву в бухгалтерському обліку;
- розбіжності у визнанні безнадійних боргів у фінансовому та податковому обліку.

Також для оптимізації розміру та структури дебіторської заборгованості підприємствам доцільно рефінансувати її частину. Метою рефінансування дебіторської заборгованості є прискорення її переведення в інші форми оборотних активів підприємства (кошти, ліквідні короткострокові цінні папери). Однією з форм рефінансування дебіторської заборгованості є факторинг, під час якого підприємство-продавець уступає права одержання коштів за платіжними документами за поставлену продукцію на користь банку або факторингової компанії, які беруть на себе всі кредитні ризики щодо інкасації боргу.

Наслідки фінансової кризи, що відчувають тим чи іншим чином практично всі суб'єкти господарювання у сучасних економічних умовах, вимагають пошуку принципово нових підходів до управління дебіторською заборгованістю підприємств. Комплексне вирішення проблеми оптимізації її структури, а також прискорення терміну її погашення можливе за допомогою диверсифікації покупців продукції, суворого планування заборгованості, постійного її моніторингу та застосування сучасних форм її рефінансування.

Тож реалізація завдань по управлінні дебіторською заборгованістю передбачає всебічну оцінку фінансового стану потенційних дебіторів, їх платоспроможності, терміну існування, репутації, в тому числі і використання різних форм забезпечення повернення боргу.

Висновки з проведеного дослідження. Основною метою аналізу будь-якого аспекту фінансово-господарської діяльності підприємства є виявлення негативних для його фінансового стану тенденцій, пошук резервів підвищення ефективності діяльності, обґрунтування прийняття управлінських рішень, моніторинг різних аспектів діяльності підприємства, доцільність нововведень.

Саме тому результати аналізу дебіторської заборгованості є тим підґрунтям, на основі якого формується фінансова політика підприємства, розробляється сукупність заходів, відбираються відповідні фінансові механізми, необхідні для реалізації поставленої перед фінансовим менеджментом мети.

Управління дебіторською заборгованістю на підприємствах повинно проводитися постійно, цілеспрямовано і за всіма напрямками. Крім всебічної оцінки партнерів підприємства потрібна оцінка ймовірності погашення дебіторської заборгованості окремими дебіторами, що дозволить підприємству визначити своє відношення до них.

Перспективним напрямом подальших досліджень доречно вважати системний підхід до оцінки стану дебіторської заборгованості у складі інших аспектів комплексного фінансового аналізу результатів діяльності суб'єктів господарювання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Новікова Н.М. Структурно-логічна модель управління дебіторською заборгованістю підприємства / Н.М. Новікова // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 1(43). – С. 75-82.
2. Слав'юк Р.А. Фінанси підприємств : [підручник] / Р.А. Слав'юк. – К. : Знання, 2010. – 550 с.
3. Чернелевський Л.М. Аналіз діяльності підприємств та банківських установ: економічний, фінансово-інвестиційний, стратегічний : [підручник] / Л.М. Чернелевський, Н.Г. Слободян, О.В. Михайленко. – К. : «Хай-Тек Прес», 2009. – 640 с.
4. Білик М.Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств / М.Д. Білик // Фінанси України. – 2006. – № 12. – С. 24-37.
5. Гречан А.П. Стан управління оборотними активами в економіці України / О.С. Бондаренко, А.П. Гречан // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 6, Т. 3. – С. 209-215.